

PERSPEKTIVITA

KAROL NANDRÁSKY, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK, Bratislava

NANDRÁSKY, K.: Perspectivness.
FILOZOFIA 50, 1995, No 4, p. 204

The author's starting point is the difference between what he calls „haptic“ sense perception (from the Greek *haptó* – I touch), i. e. the touch, in which all things are of equal size and shape, and optic sense perception, which sees things in perspective, minimizing those seen from a long distance and magnifying those seen from a short distance. He argues that haptic-like reason gives rise to antitheses and contradictions, while from optic-like reason our syntheses arise. Similarly to perspective as an appropriate depiction of space he postulates perspectivness as a conception of the three-dimensional depiction of spiritual world and the time phenomena. He sees the importance of perspectivness in its overcoming dualism as well as one-dimensional idealism and materialism.

1. O haptickom a optickom poznávaní. Vnímanie určuje psychofyzická vybavenosť človeka. Zmyslové orgány všetkých organizmov sa vyvinuli podľa ich potreby a slúžia im na vyrovnávanie sa s okolitým svetom. Z prispôsobenia našich zmyslových orgánov prostrediu vyplýva, že ich štruktúry súvisia so štruktúrami sveta. Sú s ním izomorfné do tej miery, že to dovoľuje orientáciu a prežitie.

Z piatich zmyslov človeka je najvýznamnejší zrak a hmat. Oči máme na to, aby sme videli, a ruky na to, aby sme ohmatávali. Otázkou je, aký rozdiel je medzi videním očami a ohmatávaním rukami a aký vplyv má toto rozdielne zmyslové poznávanie na naše rozumové poznávanie. Aristotelici síce prísne odlišujú zmyslové poznávanie od rozumového, ale takéto rozdeľovanie je otázne, pretože rozumové poznávanie začína už zmyslovým vnímaním. Zmyslová činnosť je u dospelého človeka nerozlučne spojená s činnosťou rozumovou a naopak. Už Goethe konštatoval, že každý pohľad prechádza do pozorovania, každé pozorovanie do zamyslenia, každé zamyslenie do nadväzovania spojitostí, a tak môžeme povedať, že pri každom pozornom pohľade na svet teoretizujeme.

Na základe povedaného môžeme nastolené otázky formulovať aj takto: aký je rozdiel medzi očným (optickým) poznávaním a ručným, t.j. haptickým (od gréckeho „*haptó*“ = „hmatám“) poznávaním. Hmatanie spájame s rukami, i keď máme hmat po celom tele, pretože ruky sú najvhodnejším a najčastejším nástrojom nášho hmatania.

Základný rozdiel medzi poznávaním rukami a očami spočíva v tom, že ruka „vníma“ (ohmatáva) hmatateľný svet hmoty, kým oko vníma svetelný svet svetla. V tejto súvislosti možno povedať, že sú dva svety: hmatateľný svet rúk a svetelný svet očí. Na jednej strane sú si obidva podobné až do totožnosti, ale na druhej strane sú celkom rozdielne. Aby sme spoznali rozdiel medzi nimi, zavrieme oči a predstavme si svet v tme ako slepý a potom otvoríme oči a vnímajme svetelný svet. Spozorujeme, že ohmatávaný svet je ťažký a prevažne nehybný.

Skoro všetko v ňom stojí alebo nehybne leží. Svetelný svet je naopak prehľadný a nesmierne pohyblivý. Všetko sa v ňom pohybuje každým našim krokom, každým otočením hlavy. Ohmatávaný svet rúk je veľmi malý, svet očí je nesmierne rozsiahly. Siahla až k posledným viditeľným hviezdám. Vo svete rúk má každá vec nemennú veľkosť a tvar, kedykoľvek a odkiaľkoľvek na ňu siahneme. Vo svete očí každá vec mení svoju veľkosť a tvar podľa toho, či sa približujeme, alebo vzdalujeme, či sa ona k nám približuje, alebo od nás vzdaluje. V diaľke vidíme svetelnú podobu lesa: priblížime sa k nemu – a hľa, les nám zmizne a zostali len stromy. Alebo si sadneme si do vlaku a dívame sa na stanicu. Stokrát sme ju ohmatali rukami i nohami a vždy nehybne stála. Zrazu vidíme, že vlak stojí a stanica sa dáva do pohybu a odchádza.

Z toho vyplýva, že žijeme súčasne v dvoch svetoch, ktoré sa od seba líšia svojimi špeciálnymi vzťahmi a zákonitostami. Preto rukou hmataný svet nazvime haptickým svetom a očami vidенý svet optickým svetom. V tomto vládnu vzťahy, závislosti a zákony svetla a očí, t.j. optiky, kým v haptickom svete vládnu vzťahy, závislosti a zákony fyziky a mechaniky a ako protiklad k optike možno ich svet nazvať aj oblasťou haptiky. Realita haptického sveta je objektívna, na rukách nezávislá. Naproti tomu realita optického sveta je subjektívizovaná, celkom závislá na nás, na našich očiach, na pohyboch nášho tela, lebo sa pohybuje podľa nás, a nie sama osebe.

Predovšetkým však treba konštatovať, že optický svet je trojrozmerný, kým haptický svet je iba dvojrozmerný alebo jednorozmerný. Haptik tu zaprotestuje a povie, že haptický svet je tiež trojrozmerný, veď každé teleso má výšku, šírku a dĺžku. Má pravdu, ale pravdu haptickú, a zabúda na pravdu optickú. Výška, šírka a dĺžka sú tri rozmery ručné, haptické. Sú to miery blízkosti, ktoré dosiahneme rukami, aj keď šírku nazveme hĺbkou či dialkou. Sú to miery stabilné a statické, absolútne a konštantné. Naproti tomu sa v perspektívach tiež hovorí o výškach a dĺžkach, ale šírku nazývame hĺbkou a dialkou. Sú to miery jednak blízkosti, ktoré niekedy dosiahneme i rukami, jednak dialky, ktorú dosiahneme jedine očami. Oko meria veľkosť objektu podľa veľkosti jeho obrazu na sietnici a veľkosť tohto obrazu závisí na vzdialenosti objektu od oka. Ide o miery očné, svetelné, optické. Tieto miery sú pohyblivé, vzťažné (relatívne), premenné. Síce sa takými nezdarujú byť (ako to učia učebnice perspektívy), ale sú premenné, pretože sú svetelné, optické. Pri ručnom meraní (metrom) tvoríme iba miery blízkosti, kým očami meriame svetelné podoby a tvoríme jednak miery blízkosti, jednak dialkové svetelné miery. V ručnom priestore je iba miera blízkosti, v opticky vnímanom priestore sú však dve miery: miera blízkosti a dialková miera. Práve táto haptická miera spôsobuje, že priestor sa mení na plochu, kým optická miera spôsobuje, že plocha sa mení na priestor.

Einsteinovský obrat spočíva v tom, že Einstein prestal ohmatávať podoby objektov osebe a začal pozorovať podoby objektov v pomere k pozorovateľovi čiže vo vzťažných systémoch súradníc pozorovateľových očí. Keď sa začneme pohybovať, svetelný svet sa pohybuje a mení, a to jednak ako celok, jednak jeho jednotlivé súčasti, a musíme rozlišovať, ktorý z týchto dvoch pohybov je haptický, a ktorý optický. Keď sa niekto pohybuje so mnou napr. v aute, je môj a jeho pohyb v hmotnom svete haptický, ale opticky sa nepohybuje, pretože je voči mne ako pozorovateľovi v stále rovnakom „vzťahu súradníc“. Rovnako ani auto v pomere ku mne ako sediacemu v aute sa opticky nepohybuje, pretože sa nachádza v rovnakom vzťažnom systéme ako ja. Naproti tomu okolie auta, ktoré nie je v tomo vzťažnom systéme, hapticky, t.j. objektívne stojí, ale opticky, t.j. subjektívne ubieha väčšinou opačným smerom, ako sa haptic-

ky pohybuje auto. Okolie sa pohybuje subjektívne, pretože jeho pohyb je optický, ktorý ruka nehmata, ale vníma ho iba oko. Tvorí ho svetlo, ktoré sa od hmotného sveta odráža a vniká mi do očí.

Stojac pevne na zemi pozorujeme auto, ktoré sa k nám približuje z diaľky po hradskej. Hapticky (mechanicky) ide stále rovnakou rýchlosťou (trebárs 60 km/hod). Naproti tomu jeho optická rýchlosť sa stále mení. Spočiatku je taká nepatrná, že auto je opticky v pomere k nám ako k pozorovateľovi skoro v pokoji. Je to tým, že svetelná podoba auta je v diaľke kontrahovaná svetelnými lúčmi, ktoré sa od neho odrážajú do oka pozorovateľa, tvoriac v ňom malý svetelný uhol. Čím bližšie k pozorovateľovi, tým viac sa svetelná podoba auta rozťahuje svetelnými lúčmi, ktoré sa od neho odrážajú do oka pozorovateľa, tvoriac v ňom stále väčší svetelný uhol. V dôsledku toho sa svetelné auto pohybuje stále rýchlejšie v pomere k pozorovateľovi i k jeho bezprostrednému okoliu.

Naznačili sme dva pojmy, ktoré sú špecifické pre svet optiky: svetlo celý svet svetelných podôb vo vzťahu k pozorovateľovi do diaľky kontrahuje a do blízka rozťahuje. S týmito pojmami sú súbežné a skoro synonymné ďalšie pojmy, pomocou ktorých môžeme povedať: svetlo prostredníctvom oka podoby svetelného sveta do diaľky „skonkrétnuje“ (takže sa zrastajú) a do blízka „zexkrétnuje“ (takže sa rozrastajú). Alebo: svetlo prostredníctvom očí svetelné podoby do diaľky minifikuje (zmenšuje) a do blízka magnifikuje (zväčšuje). Možno tiež povedať, že svetlo prostredníctvom očí svet svetelných podôb do diaľky makroskopizuje a do blízka mikroskopizuje.

Posledné dva pojmy ako funkcie svetla vo vzťahu k pozorovateľovi si hapticky často pletú. Súdia, že makroskopizácia znamená robiť malé veľkým, i keď správne znamená to isté čo kontrahovanie, t.j. robiť veľké malým. Rovnako súdia, že mikroskopizácia znamená robiť veľké malým, i keď správne znamená to isté čo rozťahovanie, t.j. robiť malé veľkým. Tieto pojmy sa musia z podoby substantív a adjektív verbalizovať, t.j. procesualizovať, pretože toto ich prechádzanie vyžaduje si zákonitosť svetelného sveta, ako sa prejavuje v očiach pozorovateľa. Svetelný svet sa každým krokom pozorovateľa do diaľky minifikuje a do blízka sa magnifikuje. Je to svet, ktorý sa každým krokom dopredu rozrastá a každým krokom dozadu zrástá. Preto „makrosvet“ nie je veľkým svetelným svetom a „mikrosvet“ nie je malým svetelným svetom, ale len hmotným substancializovaným svetom. Ak hovoríme opticky, musíme chápať makrosvet ako svet kontrahovaný, t.j. urobený z príliš veľkého takým malým, aby sme ho mohli vidieť. A rovnako mikrosvet musíme chápať ako svet rozťahnutý, t.j. urobený z príliš malého dostatočne veľkým na to, aby sme ho mohli uzrieť.

Dodajme, že svetelná diaľka sa v pomere k pozorovateľovi objektivizuje, t.j. dialková podoba sa stavia pred neho a ďalej od neho, kým podoba blízkosti sa subjektivizuje, t.j. približuje k jeho subjektu.

2. O zmyslovom a rozumovom poznávaní. Naše rozumové poznávanie súvisí s našim zmyslovým poznávaním. Ono je s ním nerozlučne spojené – či už priamo prostredníctvom vnemov, alebo nepriamo v podobe predstáv, ktoré sú uložené v pamäti. Množstvo rozporov a nedorozumení vzniká tým, že sa nevidí hlboká noetická heterogénnosť haptického a optického prístupu k realite.

« Svoje myšlienky vyjadrujeme v slovách ako pojmach, súdoch a úsudkoch. Pojmy, ktoré tvoríme, súvisia s predstavami, ktoré vznikli v nás prostredníctvom vnemov, ktoré korenia v haptickom alebo optickom poznávaní sveta, resp. sú ich metamorfózou. V mysli, v ktorej prevláda haptické vnímanie a predstavovanie sveta, dochádza aj k haptickému rozumovému poznávaniu, mysleniu a vyjadrovaniu. Tam, kde prevláda optické vnímanie a predstavovanie sveta, vzniká optické rozumové poznávanie, myslenie a vyjadrovanie. Haptické poznávanie má charakter duchovného (ideového) ohmatávania. Optické poznávanie má charakter optického duchovného (ideového) vnímania. V prvom prípade ide o určitý „haptizmus“, v druhom o „optizmus“. Obe dva spôsoby poznávania, spôsoby myslenia a vyjadrovania sa navzájom odlišujú rôznymi zákonitami haptického a optického zmyslového sveta.

Myslenie nie je mechanickým, ale kreatívnym procesom, jednako v súvislosti s naznačeným prevládáním optického alebo haptického prístupu k svetu možno hovoriť aj o ideových (rozumových) haptikoch a ideových optikoch. Tak napr. Aristoteles dával rozhodne prednosť svetu našich rúk. Hmat pokladal za najstarší ľudský zmysel, najvyvinutejší a najbohatší. V spise o duši píše, že hmatom človek vníma objekt s výnimočnou presnosťou a že vďaka hmatu človek je najdôvtipnejšou bytosťou zo všetkých živočíchov. Naproti tomu Ježiš Kristus dával rozhodne prednosť svetlu sveta našich očí. Sám o sebe hovoril ako o svetle sveta a bedákal nad slepotou tých, ktorí majú oči, aby nevideli.

Ohmatávaný svet ponecháva ruka objektívny tým, že sa ho len zvonku dotýka, takže väčšinou cítime, že ohmatávaný objekt je od nášho tela odlišný, na našom tele nezávislý. Naproti tomu svetelný svet nám nezjavuje svoju existenciu už letom lúčov, ale až keď otvoríme oči, do ktorých s lúčami svetelný svet vniká a prejavuje sa na sietnici. S tým teda súvisí povaha haptického rozumového poznávania, ktoré je objektivistické a absolutizujúce, kým optické rozumové poznávanie je subjektivizujúce a relativizujúce. Ďalším pozoruhodným znakom rozdielnosti haptického a optického poznávania je, že rukami hmatáme hmotné jednotliviny, ktoré hmatom a rozumom individualizujeme a substancujeme tým, že ich od seba oddeľujeme, diferencujeme a antitetizujeme. Haptickým rozumom poznávaný svet je potom svetom substantív a na nich založených substancí, diferencovaných a antitetizovaných, pretože ruka nedokáže vnímať hmotný svet ako jednotný celok. Očami nevnímame svetelné jednotliviny (pokiaľ sa na niektorú zámerne nesústredíme), ale vnímame svetelný svet ako jednotný a súvislý celok. Tento celok svetelného sveta je pôsobením zákonov svetla syntetizovaný, rozpreštrý do rovnovážnej jednoty dialky a blízkosti. Z toho vyplýva, že náš zmysel hmatu a zhaptizovaný rozum je pôvodcom všetkých našich antitetizácií a diferenciácií do kontradikcie, ako aj individuácií, kým náš zrak a optický rozum sú pôvodcami všetkých našich syntetizácií a asimilácií do identifikácie, ako aj kolektivizácií. Domnievam sa, že Aristoteles vynašiel svoje logické princípy identity a kontradikcie a *exclusi tertii* preto, lebo bol haptikom, a nie optikom. Bol substancialista len preto, lebo svojím haptickým rozumom každý objekt izoloval a substancoval. Vynašiel formu a materiu iba preto, lebo svojím haptickým rozumom (ako rukami) ohmatával každú hmotnú vec v jej forme a materii.

Haptické poznávanie, založené na haptickom rozume, vytvorilo mechanický obraz sveta. Keď predstavitelia klasickej fyziky zmyslovo hapticky (zblízka) skúmali prírodu, aby mohli napísať svoju fyziku, museli prechádzať od svojho zmyslového poznávania k rozumovému poznávaniu, ale ich rozumové poznávanie prírody malo tiež charakter haptického rozumového

poznávania, t.j. charakter substanciálny, objektívny a absolútny. Možno povedať, že ich zhaptizované vedomie malo charakter vedomia nezávislého na ich vedomí. Preto napr. tvrdili, že svet je objektívny a absolútny, že ako kauzálny mechanický celok je determinovaný a nezávislý na ich vedomí. Z toho vyplýva, že ich spisy neobsahovali len výsledky ich haptickej a objektívnej skúsenosti, ale aj výsledky ich hapticky rozumových súdov, úsudkov a definícií čiže ich haptickej gnozeológie. Keď Einstein zmyslovo opticky (z diaľky) vnímal svet a prechádzal k jeho rozumovému poznávaniu, na základe svojho optizovaného rozumu tvrdil, že svet nie je absolútny, ale relatívny, závislý na stanovisku jeho pozorovateľa, takže aj jeho spisy obsahovali výsledky jeho optických (relativistických) súdov, t.j. jeho optickej gnozeológie. V prípade klasickej i modernej fyziky popri haptickom a optickom prístupe prejavila sa v dielach fyzikov ich rozumová tvorivá činnosť haptického alebo optického rozumu.

Aspoň stručne treba poznamenať, že v mechanickom obraze sveta sa kresťania dusili a vymierali, keď už predtým boli otrávení ovocím aristotelovsko-tomistického stromu vedenia, založeného na haptickom prístupe k duchovnému (ideovému) svetu v podobe filozofickej teológie Tomáša Akvinského, ktorý má hlavnú zásluhu na tom, že sa teistický svet európskej kultúry najprv deizoval a potom ateizoval. Jeho aristotelovsky zhaptizovanému rozumu sa Boh i Kristus skryl v mráкотách Akvinského „latens Deitas“, keď jeho oči boli k svetu biblickej metaforiky, a teda optiky „ako oči netopiera voči slnku svetla“, ako to písal, citujúc Aristotela (Theologická summa I. Ot.I.čl.5). Preto svojím haptickým rozumom ohmatával pestrofarebnú krajinu biblickej metaforiky a metafyzicky ju materializoval a objektivizoval ako „nadprirodzený“ svet do diaľav vesmíru alebo do záhrobia, takže sa naša duchovná (ideová) záhrada stala púšťou, pustou a prázdnu (tóhú vábóhú) ako zem pred stvorením.

3. Perspektíva a perspektivita. Perspektíva (z latinského slovesa „perspicio“ = prezerám, vidím cez, poznávam, prenikám) obyčajne vyjadruje náuku o kreslení a zobrazovaní trojrozmerného priestoru na dvojrozmernej ploche. Náuky perspektívy sa zmocnili haptici a predstavili ju ako náuku o pravidlách očného „zdaní“ a klamu. Nejde mi len o premenu tejto náuky na zákonitosť očnej pravdy a skutočností, ale aj o rozšírenie tohto pojmu z umeleckej oblasti do noetickej.

Perspektíva vzniká, akonáhle lúče svetla odrazom či rozptylom od hmotných predmetov vniknú do našich očí a nám sa predstaví svetelný svet, ktorý je perspektívny. Perspektíva je teda synonymom videnia a zmyslovej optiky či optizmu ako spôsobu poznávania. Ako náuka o hmotnom (zmyslovom) videní sa perspektíva týka priestoru. Kým videnie je perspektívne poznávanie, hmatanie je poznávanie neperspektívne. Preto možno hovoriť aj o perspektivizovanom (optizovanom) a deperspektivizovanom (haptizovanom) poznávaní, a teda o spoločným nazeraním. Pretože rozumové poznávanie sa vyvíja zo zmyslového (vnemového a predstavového) poznávania až k jeho osamostatneniu, pokladám za vhodné pre optické rozumové poznávanie používať pojem perspektivity ako synonymum optizmu a perspektivizmu. Perspektivita je tak náuka o optickom rozumovom poznávaní ako jednom zo spôsobov rozumového poznávania, proti ktorému haptické rozumové poznávanie (haptizmus) treba hodnotiť ako deperspektívne poznávanie.

Náuka perspektivity nás predovšetkým učí, že svet predstav a pojmov, ktorý sme si o svete vytvorili, vznikol prevažne v relácii s naším nazeraním a je od neho závislý, vďaka

nemu vzniká i zaniká. Les neexistuje pre toho, kto sa nikdy nepozrel na stromy z diaľky. Strom by nikdy neexistoval pre toho, kto by sa nikdy nepozrel na strom makroskopicky, ale iba mikroskopicky. To znamená, že existuje určitá škála javov (podobná škále zvukov). Náš pojmový svet je tvorený z určitej perspektívy, ba i naše výroky i otázky vyjadrujeme z určitej perspektívy. Základným zákonom perspektívneho nazerania je, že diaľková podoba existencie je makroskopická, objektivizovaná a singularizovaná, kým podoba existencie zblízka je mikroskopická, magnifikovaná, abstrahovaná, subjektivizovaná a pluralizovaná.

Perspektívu možno charakterizovať aj ako nadstavbu perspektívy. Kým perspektíva je náukou správneho nazerania a zobrazovania javov priestoru, perspektivita je náukou správneho nazerania a zobrazovania javov času. Perspektíva je miestna (priestorová), kým perspektivita je časová dejinná. Ak sa dívame do diaľok miesta, pozeráme sa hmotnými očami, ak sa pozeráme do diaľok času, dívame sa duchovnými očami a vidíme duchovné podoby. Pri perspektívnom nazeraní sa aj tie približovaním magnifikujú a vzdalovaním minifikujú. Takéto nazeranie a zobrazovanie je v Biblii celkom bežné. Nemecký teológ E. W. Hengstenberg už v minulom storočí postrehol, že starozmluvní proroci sa dívali na čas ako na krajinu a pestovali perspektívne nazeranie, ktoré charakterizuje aj Ježišovo nazeranie. Hengstenberg mal na mysli hlavne Ježišove reči o eschatologickej budúcnosti, ale platí to aj o jeho podobenstvách, ktoré sú do očí bijúcou minifikáciou zložitých magnifikovaných procesov, aby sme ich mohli pojať do oka. Perspektívne nazeranie zastávali aj K. Heim a J. Ortega y Gasset a podľa L. v. Bertalanffyho perspektivizmus vyplýva zo všeobecnej teórie systémov a prekonáva myslenie v rozporoch.

Zvlášť veľký význam má perspektivita pre oblasť duchovného (ideového) sveta, pretože celý duchovný (ideový) svet úplne závisí od prístupu a spôsobu nazerania. Keď E. Drewermann v súvislosti s interpretáciou tzv. „nehistorických“ textov, ako sú mýty, rozprávky, legendy, divy, ale aj vízie eschatológie a apokalypsy, hovorí o potrebe uplatňovať pravidlo rozťahovania času (Zeitafferrregel), pretože v týchto archetypálnych textoch je zhustený nielen dej, ale aj čas, naráža na skutočnosť (i potrebu) perspektívneho nazerania, ktoré je primeranejším označením toho, o čo pri interpretácii tzv. „nehistorických“ textov ide. Archetypálne texty sú obrazy a obrazy sú prejavom optickej zákonitosti, ktorá patrí do inej oblasti ako logika hmatu. K obrazu patrí zobrazované – tak ako k symbolu symbolizované. Preto je tragikomické, keď zhaptizovaný rozum realisticky ohmatáva obrazy a pokladá ich za originál alebo s diaľkovými podobami zachádza ako s podobami zblízka. Realizmus nazerania nie je nič iné ako haptizmus, t.j. tendencia ohmatávať diaľky. Platí to aj o metafyzickom realizme Tomáša Akvinského, ktorému sa Kristov deň premenil na noc nevidenia. Ale ako Boh nestvoril naše hmotné oči ako oči netopierov, tak nechce mať z nás ani ideových netopierov. Bol to aristotelovsky zhaptizovaný rozum Akvinského, ktorý oči kresťanov premenil na oči netopierov, takže sme prestali vnímať farbami hýriaci svet obrazov biblických textov.

Perspektíva a perspektivita je umenie rátať do troch. Je umením objavu tretieho ako nástroja zjednotenia v podobe prechádzania medzi dvoma koncami nášho nazerania. Perspektivita ako prostriedok spojenia rozdeleného je rozbitím aristotelovskej zásady „*exclusi tertii*“ (všetko je buď A, alebo B, *tertium non datur*). Táto aristotelovská максима je správna ako východisko myslenia, ale finálne musíme *tertium* inkludovať (zahrňovať), ak chceme v našom nazeraní dualizované zjednotiť. Z perspektívneho nazerania vyplýva, že nemáme byť ani dua-

listi, ani monisti, ale dualisti. Ak je zdravie našich hmotných očí v tom, že vidia rovnako dobre do dialky i zblízka, a ak medzi podobami dialky a blízkosti prebieha syntetický proces videnia, čo je normou aj zdravých očí mysle, potom v súvislosti s noetickými teóriami možno konštatovať istú patológiu nazerania. U metafyzikov sa prejavuje v tom, že ich noetické okuliare rušia syntetizujúci proces, takže finálne je medzi dialkou matérie a blízkosťou ducha (idey) antitéza a status znehybnenosti (dualizmus). U idealistov sa prejavuje v tom, že svojimi okuliarmi rušia rozprestrenosť dialky a blízkosti, lebo hľadajú len do subjektivizovanej a idealizovanej blízkosti. Ide o monizmus a monomensialitu krátkozrakosti, ktorá nerozpoznáva dialku konkretizácie a materializácie. U materialistov ide o protichodný proces. Perspektivita uvedené chyby nazerania odstraňuje tak, aby sme vnímali podoby dialky i blízkosti a aby sa v našom nazeraní syntetizujúco rozprestrela.